

Preparing for Passover: Between History and Memory

Rabbi Shai Finkelstein

1. מתוך כתב העת מחשבות 37-36 (צבי ינאי) 1973

במהותה של ההסטוריה, אומר ריינולד נייבור, מצוי פרדוקס: האדם הוא גם יוצרה וגם מוצרה של ההסטוריה. טיעון זה הוא רק אחד מני רבים המעמידים את מערכת היחסים בין האדם להסטוריה על בסיס מורכב ורב-משמעי. כיצור בעל תודעה הסטורית מבקש האדם להבין באמצעות ההסטוריה, עד כמה שהדבר ישמע מוזר, את קיומו ותכלית חייו. "ההסטוריה", אומר ההסטוריון הנודע אדוורד ה. קאר, "היא מאבקו הרצוף של האדם להבין באמצעות שכלו את סביבתו ולפעול עליה. קריאה בספרי ההסטוריה היא בבחינת הצצה באלבום משפחתי, שאף בתצלומיה היותר קדומים מגלה האדם משהו מזהותו. ויש במציאת קוי דמיון אלה כדי להקנות לו תחושת-מה של אחיזה בנצח, לפי שרציפותם והמשכיותם של דברי הימים מעידים בו כי איננו פרט ביולוגי סתמי, אלא חוליה בשרשרת, שאף כי רבבות מצויות כמותה – איתנותה של השרשרת תלויה בכל אחת מן החוליות הבודדות. אולם אף כי חוליותיה גלויות, איש טרם פיענח את הקוד "הגנטי", באמצעותו מתממשת ההסטוריה. כיוון שכך אין לנו אלא להסכים לדבריו של תומס פרייס: להסטוריה יש משמעות, אבל איש אינו יכול להבינה".

2. שמות י"ז, יד

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת וְקֵרֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מַחֶה אֶת־זִכְרֵךְ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:

Then יהוה said to Moses, "Inscribe this in a document as a reminder, and read it aloud to Joshua: I will utterly blot out the memory of Amalek from under heaven!"

3. דברים ט"ז, ג

לֹא־תֹאכַל עֲלֵיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עֲלָיו מִצֹּת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזִין יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם יֵצִאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

You shall not eat anything leavened with it; for seven days thereafter you shall eat unleavened bread, bread of distress—for you departed from the land of Egypt hurriedly—so that you may remember the day of your departure from the land of Egypt as long as you live.

4. דברים ל"ב, ז

זְכוֹר יָמֵי מוֹת עוֹלָם בַּיּוֹם שֶׁנִּזְדָּוַרְדָּוַר שְׂאֵל אָבִיךָ וְיִגְדֶּךָ וְקִנְיֶךָ וְיֹאמְרוּ לְךָ:

Remember the days of old, Consider the years of ages past;
Ask your parent, who will inform you, Your elders, who will tell you:

5. Rabbi Soloveitchik

“Hashem endowed man with time awareness. The ability to sense and feel time and the existential stream of selfhood. The time awareness has three basic component parts. First, retrospection: without memory there is no time. Second, the time experience includes exploration of things yet unborn and events not yet in existence. Third, is appreciation of the present moment as one’s most precious possession.

No one is worthy of time-awareness if retrospection is foreign to him. If he is incapable of reliving, recovering and reproducing past experiences. Past events which are not re-experienced belong not to history, but to archeology. Archeology involves past events that occurred once upon a time, disappeared, and while they may be reproduced by memory, are no alive anymore. Memory is not just a storehouse for latent impressions there is also the living memory which reproduces and re-experiences the past.”

6. רמב"ם הלכות שבת כ"ט, א

מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בְּדְבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ח) "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ". כְּלוֹמַר זְכוֹרָהּ זְכוֹרָה שְׁבַח וְקְדוּשָׁה וְצָרִיךְ לְזַכְרָהּ בְּכִנּוּסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ. בְּכִנּוּסָתוֹ בְּקְדוּשַׁת הַיּוֹם וּבִיצִיאָתוֹ בְּהַבְדָּלָה:

It is a positive commandment from the Torah to sanctify the Sabbath day with a verbal statement, as [implied by Exodus 20:8]: "Remember the Sabbath day to sanctify it" - i.e., remember it with [words of] praise [that reflect its] holiness.

This remembrance must be made at the Sabbath's entrance and at its departure: at the [day's] entrance with the *kiddush* that sanctifies the day, and at its departure with *havdalah*.

7. דברים ט"ז, ג

לֹא-תֹאכַל עֲלֵיךָ חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל-עֲלֵי מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בְחַפְזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת-יוֹם יֵצִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

You shall not eat anything leavened with it; for seven days thereafter you shall eat unleavened bread, bread of distress—for you departed from the land of Egypt hurriedly—so that you may remember the day of your departure from the land of Egypt as long as you live.

8. רש"י על דברים ט"ז, ג

למען תזכר. על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך:

THAT THOU MAYEST REMEMBER through the eating of the Passover
THE DAY WHEN THOU CAMEST את יום צאתך ,sacrifice and the unleavened bread
[FORTH [OUT OF THE LAND OF EGYPT

9. ספורנו על דברים ט"ז, ג

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. והטעם שצויתי להתמיד ההשגחה עד שיהיו שנות הלבנה מכוונות עם שנות החמה ע"י העבורים כדי שיהיה ניסן חדש אביב ולא צויתי למנות לחדשי חמה שהם בלתי צריכין לעבור הוא כדי שתזכור יציאת מצרי' כל ימי חיך שבכל עבור חדש ועבור שנה שתעשה בשביל שיהיה ניסן חדש האביב תזכור שזה הוא בשביל יציאת מצרים:
למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך,

the reason why I have commanded to eternalize this manifestation of G'd's direct guidance of your fate, השגחה, is so that the compensation of the shorter lunar year with the seasonal orbits of the solar year be effected through the addition of extra days or an extra month, so that this month will always occur partially after the equinox of spring. I did not legislate anything similar for the solar year as there is no need for it, and that would have little to do with the Exodus. There is no reason why the gentile nations should commemorate the Exodus of the Jews from Egypt. כל ימי חיך, every time the calendar is adjusted, be it to add a day or to add a month, you will be reminded of the reason for this being a reminder of the Exodus from Egypt.

10. דברים ל"ב, ז

זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביה ויגדה וקנה ולאמרו לה:

Remember the days of old, Consider the years of ages past;
Ask your parent, who will inform you, Your elders, who will tell you:

11. רש"י על דברים ל"ב, ז

זכר ימות עולם. מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניהם:

REMEMBER THE DAYS OF OLD — what He did to previous generations
who provoked Him to anger

בינו שנות דר ודר. דור אנוש שהציה עליהם מי אוקנוס ודור המבול ששטפם. ד"א — לא נתתם לבבכם על

שָׁעָבָה, בִּינו שְׁנוֹת דֵּר וּדְר – לְהִפְכִיר לְהִבָּא, שְׁיֵשׁ בְּיָדוֹ לְהִיטִיב לְכֶם וּלְהִנְחִיל לְכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא (ע"י ספרי):

[CONSIDER] THE YEARS OF GENERATION AFTER GENERATION — the generation of Enosh over whom He caused the waters of the ocean to flow, and the generations of the flood whom He drowned by flood (cf. Sifrei Devarim 310:1). Another explanation is: If you have not set your attention to the past (i.e. if you fail to remember the days of old, then) CONSIDER at least THE YEARS OF GENERATION AND GENERATION so that you become conscious of what might happen in the future — that He has the power to bestow good upon you and to make you inherit the blissful days of Messiah and the world to come (cf. Sifrei Devarim 310:5).

12. אבן עזרא על דברים לב, ז

שאל אביך. בעבור שאמר זכור אם שכחת מה שספרו לך אבותיך שאל אותם:

ASK THY FATHER. Scripture states this because it earlier said Remember. If you forgot what your fathers told you, ask them.

13. אדרת אליהו

זכר ימות עולם. בינו שנות דר ודר. שאל אביך. הזכיר ג' לשונות. זכר. בינו. שאל. ע"ד שאמר ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע. כי ג' דברים אלו מביאים לידי אמונה. ע"י ראייה. או ע"י שמיעה. או ע"י בינת לבו מעצמו. ולכן אמר ביחזקאל בצורת הבית ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו'. וכן אמר ישעיה השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. והוא נגד ג' חלקי התורה. שבכתב. ושבע"פ. וסודות התורה. לתורה שבכתב צריך עינים לראות. ולשבע"פ צריך אזנים לשמוע. ולסודות התורה צריך הבנת הלב חכם ומבין מדעתו. כמו שביארנו בפ"י ישעו'. ונגד ראייה. אמר זכר ימות עולם וגומר אשר ראו עיניך האותות והמופתים אשר עשה לעיניך. בינו שנות דר ודר. בבינת לבך. שאל אביך וגו'. הם המקובלות ומפורסמות ומוחשות והוא בשמיעה. וכן אמר למעלה השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. ואמר כאן זכר נגד פן תשכח אשר ראו עיניך. בינו. נגד ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך. שאל אביך ויגדך זקניך וגו' נגד והודעתם לבניך ולבני בניך. והוא כנגד מוחא ולבא ופומא. זכירה במוחא ומתגלה ע"י העין לכן אמר זכר אל תשכח. בינה בלבא. לכן אמר בינו וכן ופן יסורו מלבבך. דעת בפומא. לכן נאמר שאל וכן והודעתם בפומא. והם חכמה בינה דעת.

14. הרב סלוביציק, זמן חירותנו

"הצורה שההלכה העניקה לסיפור אירועי יציאת מצרים היא של חקירה ומסירת מידע, שאלה ותשובה, פליאה תמיהה והסבר. היא לימוד יותר מאשר סיפור, דיון אודות מצוות יותר מאשר תיאור עלילתי. אילו רצו חז"ל רק את סיפור המעשה את תיאור האירועים בפרוטרוט, היו מחייבים את קריאת הקטעים מחומש שמות שמספרים את עלילת העבדות ואחריה היציאה לחירות. לאמיתו של דבר את רצף ההגדה ניתן להבין לא במונחים של סיפור, אלא במונחים של דיון לימוד ניתוח, הייעוד היהודי - תלמוד תורה... בליל הסדר הופך כל בית יהודי לקהילה מלמדת. לאחווה דידקטית. לבית ספר". לדעתו, אופי ההגדה וסיפור יציאת מצרים בדרך של שאלה ותשובה, חקירה ודיון מעיד על אופיו של הלילה שבמהותו הוא תלמוד תורה."